

İzmir'deki Kutsal Ziyaret Yerlerinde Dağ Kültünün İzleri *The Traces of Mountain Cult in Holy Visiting Places in İzmir*

Gökçe Zeynep GÜZEY*

Özet

Dağlar hem mitolojik anlatılarda hem de semavi dinlerde kutsal kabul edilmiş ve önemli bir konuma sahip olmuştur. Dünyanın kozmik merkezi, vahyin ulaştığı yer veya tanrı ikametgâhı gibi işlevleri olduğuna inanılan dağlar özellikle yükseklikleri sebebiyle bütün toplumlarda yüceliğin sembolü olarak görülmektedir. Eski Türkler de yükseklikleri ve Gök Tanrı'ya yakınlığı dolayısıyla dağları yüce bir varlık olarak kabul etmişler ve ölen atalarını dağlara gömmüşlerdir. Atalar kültü ve dağ kültürünün birleştiği bu uygulama zamanla veli kültürüyle birleşerek dağ ve tepelerde bulunan türbe ve yatırları ziyaret geleneğine dönüşmüştür. Bu bağlamda çalışmada dağ kültürünün farklı toplumlarda nasıl yer aldığına değinilmiş ve Türk toplumunda geçmişten günümüze dek benimsenmiş çeşitli inanç ve uygulamaların neler oldukları ve işlevleri ele alınmıştır. Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi İzmir'de de dağ ve tepelerde pek çok kutsal ziyaret yeri bulunmaktadır. Çalışmamız kapsamında İzmir'de dağ ve tepelerde bulunan kutsal ziyaret yerlerindeki inanç ve uygulamalar tespit edilmiş ve dağ kültürüyle ilişkileri bağlamında incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Dağ Kültü, İzmir, atalar kültü, inanç, kutsal ziyaret yerleri.

Abstract

Mountains have been considered sacred in both mythological narratives/legends and celestial religions and had a significant status. Mountains, which are believed to have functions such as the celestial/cosmic center of the world or the place where divine revelation comes, or the house of God, are recognized/acknowledged/seen as symbols of magnificence in all societies, due to their eminence. Since the mountains are high and close to "Gök Tanrı" (Tengri), the ancient Turks regarded the mountains as almighty beings, where they buried their deceased ancestors. By the time, this practice, in which the cult of ancestors and the cult of the mountain incorporate/integrate, also incorporated with the cult of the "veli" (a "friend of God) and became a tradition of visiting sepulchers and the mausolea of "yatır" (entombed saints) on the mountains and hills. In this

* Dr., İzmir Ekonomi Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, İzmir/ Türkiye, gokce.z.ozatalay@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2101-4618.

study, the concept of emerging the mountain cult in different societies was explained and the beliefs and practices adopted in Turkish society both in the past and present and their functions were discussed. As in many parts of Anatolia, in the mountains and hills around İzmir, there are also many sacred places that people visit. Within the scope of our study, the beliefs and practices in the sacred places of visit in the mountains and hills around İzmir were determined and their relations with the mountain cult were examined.

Keywords: Mountain cult, İzmir, ancestor cult, belief, holy visiting places.

İnsanoğlu, ilkel dönemlerden itibaren tanrıyla iletişim kurmaya çalışmış ve bu iletişimi kurarken tabiatın imkânlarından faydalanmıştır. En eski inanç sistemlerinde dahi karşımıza çıkan bu iletişim çabası, ilkel insanın isteklerine kavuşabilme ve korkularından arınma gibi temel içgüdüsel hislerinin karşılanması amacına dayanmaktadır. Her şeyi yoktan var edebilen ve tabiata hükmeden Tanrı'ya hürmetini göstermek için elinden geleni yapan insan; Tanrı'ya yakın olmak ve onun kutsal mahiyetinden faydalanmak için "su", "ateş", "ağaç", "taş" ve "dağ-tepe" gibi kült niteliği taşıyan doğa unsurlarına karşı adaklar adanmış ve yaratıcısını hoşnut ederek gazabından kaçınmak istemiştir. Özellikle gök ile ilgili olaylara dayalı felaketler tanrının kızgınlığına yorumlanmış ve insanoğlunun ulaşamayacağı kadar yüksek bir yerde olduğu düşünülen yaratıcının göğün katlarında veya dağ gibi yüksek mekânlarda yaşadığı düşünülmüştür.

Göğün sonsuzluğuna ve derinliğine olan inanç insanın ilk tanrısını gökte ve göğe yakın yerlerde aramasına sebep olmuştur. Dağlar ve tepeler de, göğe yakın olmaları sebebiyle tarihin eski çağlarından beri kutsal kabul edilmiş, tanrının yüceliğini ve aşkınlığını gösteren tabiat unsurları olarak görülmüşlerdir. Özellikle eski toplumlarda dağlar ilahların yaşadığı yerler olarak düşünülmüştür. Eski Yunan'da Olympos Dağı tanrıların evi olarak bilinmektedir. Dağların bulunmadığı yerlerde ise insanlar, kule gibi yüksek yapılar inşa ederek tanrıya yakın olma ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştır. Buna örnek olarak Babil Kulesi, ziguratlar ve piramitleri göstermek mümkündür. Dağlar; uzak, ulaşılmaz ve görkemli olmaları sebebiyle her zaman tanrının gücünün yeryüzündeki timsali olarak kabul görmüşlerdir (Harman, 1993, s. 400).

Tarihte bilinen ilk uygarlıklara ait belgelerde tanrıların dağlarda yaşadıklarına inanıldığı görülmektedir. Hikmet Tanyu; Sümerler, Mısırlılar, Samiler, Çinliler, Babiller ve Hintliler gibi pek çok eski toplumda dağların tanrıların mekânı olarak kabul edildiğini ve bu dağlarda ayin ve törenlerin düzenlendiğini belirtmektedir (Tanyu, 1973, s. 5-6). Kutsal varlıkların ve ilahi işaretlerin tezahür ettiği yüksek

tepeler ve dağlar, bazı din ve inançlarda ilahi bir mahiyet taşır. Kitabî dinlerde de dağların kutsallığı sık sık vurgulanmıştır. Ömer Faruk Harman'ın aktardığına göre; Sina Dağı, Yahudilikte ve İslam'da Hz. Musa'nın Tanrı ile görüştüğü yer olarak kabul edilir ve kutsaldır. Hıristiyanlara göre Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği Calvaire tepesi; dünyanın merkezi, semavi dağın zirvesi ve Hz. Âdem'in yaratılıp defnedildiği yer olarak kabul edilmektedir. Hz. Muhammed kendisine vahiy gelmeden önce Hira Dağı'nda ibadet ve tefekkür etmektedir. Müslümanlar tarafından farz kabul edilen Hac ibadetinin ana esaslarından biri Arafat Dağı'na çıkmaktır. Ayrıca Uzakdoğu kültüründe "Himalaya" dağların kralı, "Meru" dünyanın eksenini ve "Kailâsa" Tanrı Şiva'nın ikamet ettiği yer olarak görülmekte, Tibet inançlarında ise dağlar, göğün direkleri veya yerin kazıkları, hatta ülkenin ilâhları olarak kabul edilmektedir. Çin imparatorları tanrıya kurbanlarını dağ zirvelerinde kesmiştir, Japonlarda dağ ifade eden "kami" kelimesi aynı zamanda "ilah" demektir (Harman, 1993, s. 400-401). Dünyanın hemen her bölgesinde dağların kutsal güçlere ev sahipliği yaptığı inancı varlığını korumaya devam etmektedir. Günümüzde dağlara çıkılarak yapılan bazı ayinleri bu duruma örnek göstermek mümkündür.

Dağların kutsal kabul edilmesi, kutsal varlıkların ikametgâhı olarak görülmesinin yanı sıra birtakım başka sebeplere de dayanmaktadır. Mustafa Baş bu sebepleri şu şekilde sıralamaktadır, Dağlar; dünyanın kozmik merkezidir, hayal ve vahyin geliş mekânıdır, ilahi kuvvetle yüklüdür, hayat ve ölüm kaynağıdır (Baş, 2013, 167-169). Diana Eck ise *Encyclopedia of Religion* adlı eserde dağların işlevlerini şu şekilde belirtmektedir, a) Kutsal merkez olarak kabul edilen kozmik dağlar, b) Vahiy ve vizyon yeri olarak dağlar, c) İlahi varlıkların ikamet yeri olarak dağlar, d) İlahi güçle yüklü dağlar, e) Ölüm ve yaşam kaynağı olarak dağlar. Eck'e göre, mitler ve gelenekler değişse bile dağlar kutsal bir merkez olma işlevlerini yüzyıllar boyunca sürdürmeye devam etmektedir (Eck, 1987, s. 130-134). Her şekliyle doğaüstü âlemlerle bağlantısı bulunduğu inanılan dağlar, mitolojilerden çeşitli din ve inançlara kadar pek çok sistemde saygın bir konumda yer almaktadır.

Ulûhiyetinden ve yüksekliğinin verdiği azametten dolayı dağlar, dünyanın her yerinde kutsal kabul edilmiştir. Dağlar için savaşlar verilmiş, yeminler edilmiş ve dağa sahip olanın yenilmez olduğu düşünülmüştür. Orta Asya'da yaşayan Türk topluluklarının hemen hepsinin inanç ve uygulamalarında dağ kültürüne rastlamak mümkündür. Bu bölgedeki dağların çoğu Türkçe ve Moğolca; kutlu, mukaddes, büyük ata, büyük hakan anlamlarına gelen "Han Tanrı, Bayan-ula, Buz-tağ-ata, Iduk Art ve Kayrakan" vb. isimlerle anılmaktadır. Her boyun ve her oymağın

kendine has kutsal ıduk dağları olduğu gibi, boylardan kurulu büyük birliklerin ortak kabul ettikleri kutsal sayılan bir dağları vardır (İnan, 2015, s. 49).

Eski Türklerde dağ, devletin merkezi olarak görülmekte ve kutsal kabul edilmektedir. Göktürk ve Uygur döneminde dağlık ve ormanlık bir alan olan Ötüken, devletin merkezi kabul edilmiş ve çevresiyle birlikte kutsallaştırılmıştır. Hatta Türklerin yemin ederken kutsal bildikleri dağlar adına ant içtikleri bilinmektedir (Bayat, 2007, s. 223). Bütün Türk toplumları tarafından kutsal kabul edilerek isimlendirilen, özel ve bilinen dağlar Orta Asya coğrafyasında her zaman kendisine yer bulmuştur. Buryatların “Bayan Kangai” olarak adlandırdıkları, tüm yeryüzünün efendisi olarak kabul ettikleri ve Tu-kiilerin Ötüken’i olan sıradağlar bu bölgede çok büyük önem taşımaktadır. Ötüken ağaçlı bir dağdır ve ağaçların varlığı onun kutsallığını arttırmaktadır. Aynı zamanda hükümdarın Gök ile teması bu alanda gerçekleşmektedir (Roux, 1994, s. 125-126). Dağa baba, ağaca ana denilmesi de Türklerin mitolojik dönemlerinden kalma izlerden biridir (Bayat, 2006, s. 51).

Hun Türklerinin Han-Yoan dağında her yıl geleneksel olarak Gök Tanrı’ya kurban sunduğu bilinmektedir. Hun hakanları Çinlilerle yaptıkları anlaşmaları Hundağı adı verilen dağın tepesinde kurban kesip and içerek karara bağlarlardı. Altaylı Şor ve Beltirler de “tengere tayıg” (tanrı-gök kurbanı) denilen kurbanlarını dağ tepelerinde yaptıkları ayinlerle Gök Tanrı’ya sunarlardı. Bu durum Türklerin dağları Tanrı makamı olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır (İnan, 2015, s. 49).

Göktürklerin İdik Baş, Tamag İduk adı verilen kutsal dağlarının olduğu ve bu dağları “ıduk yer-su” adıyla kutsallaştırdıkları bilinmektedir. İslam coğrafyacılarından Gerdizi, Çiğillerin’in ülkelerindeki bir dağı kutsadıklarını, o dağın üstüne yemin ettiklerini ve Tanrı’nın bu dağın üzerinde yaşadığına inandıklarını ifade etmektedir. XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut da Şamanist ve Budist Türklerin yüce dağları ve tepeleri sürekli takdis ettiklerini, bazılarının ise bunlara secde ettiklerini yazar. XII. yüzyıla ait bir coğrafya kaynağında Uygurların her sene yüksek bir dağa dua edip, kurban kestikleri yazmaktadır (Ocak, 2015, s. 116). Ayrıca anlatılan bir efsaneye göre Uygurların saadet ve bolluk sağlayan Kuttağ adını verdikleri kutsal bir dağları bulunmaktadır. Bu dağ, Çinliler tarafından çeşitli hileler sonucu Uygur topraklarından Çin’e götürülünce Çinliler tarafından götürülünce Uygurlar yıkımla karşılaşmış ve perişan olmuştur (İnan, 2015, s. 50). Dağın elden gitmesi Uygur toplumundaki kutun ortadan kalkmasına ve Uygurların savaşta kaybetmelerine sebep olmuştur. Ayrıca, dağların ruhlarının olduğu düşünüldüğü için, dağ ve tepelerde saygısızca davranılması ve

dağ iyesinin rahatsız edilmesi sonucunda felaketlerin baş göstereceğine inanılmaktadır.

Türk tarihinde dağlarla ilgili en önemli anlatılardan biri kuşkusuz Göktürklere ait Ergenekon Destanı'dır. Öz yurdundan kovularak evsiz/yurtsuz bırakılan Türk halkı, doğaüstü bir yolculuğa adım atar. İnanç ve öz değerlerinin yardımıyla dar geçitlerden, ayak basılmamış topraklardan geçerek Ergenekon Dağı'na gelir. Kendi topraklarına sahip olabilmek için Ergenekon bir erginlenme/bilinçlenme aşamasıdır. Ergenekon Dağı, Türkleri bağrına basmış, onları Çin zulmünden korumuştur. Demir dağ sağlamdır fakat bir başka kutsal nesne olan ateşle şekil alabilir. Burada dağı eriten ateş aslında Türk birlik ve beraberliğidir. Milletin inancı sayesinde geçici yurt olan dağ aşılabilmiş ve Türklerin ait oldukları topraklara varılabilmektedir (Şenocak, 2013, s. 2531-2534).

Günümüzde Şamanist Altay Türklerinde dağ kültü canlı bir şekilde varlığını korumaktadır. Altay şamanlarında kutsal dağ inancı köklü ve yaygın olduğu için her dağın kendine has bir ruhu olduğuna inanılmış; bu ruhların insanlara iyilik yapan, refah ve mutluluk veren, saygısızlığa ise ceza ve hastalık gönderen canlı varlıklar olduğu kabul edilmiştir. Bu ruhlar insanların dualarına cevap verebildikleri gibi, onların kahrolmasına da neden olabilmektedir. Onlara dua edip ilahi söyleyerek ruhlarını memnun etmek mümkündür. Altay Türklerinde her kabilenin kendine özel soyunun hamisi olan bir dağı vardır. Her boy benimsemiş olduğu dağ ruhu için kanlı kurbanlar keser, saç olarak bulgur karıştırılmış süt serper. Bu kurban ayini sırasında şaman, kurban edilen hayvanı dağ ruhlarına ulaştırmakla görevlidir (Anohin'den aktaran İnan, 1998, s. 416-418). Yine, Altay Türklerinin efsanelerinde de Altay Dağı adı verilen mukaddes bir dağ vardır. Burası; çocuğu olmayan kadınların, şifa arayanların ve başı belada olanların gelip dua ederek kurban kestikleri kült haline gelmiş bir dağdır (Ergun, 1996, s. 68).

Sibirya Türklerinde ise dağın mitik bir anlatısı vardır. Onlara göre, kahraman dağın içinde doğardı. Telengitlerde, çocuğu olmayan kadınlar kutsal dağa çıkıp dua ederek çocuk sahibi olabileceklerine inanırlardı. Altay Tatarlarının destanlarına göre, Tanrı Bay Ülgen göklerde, kızıldan bir dağda yaşardı. Yakutlara göre ise, Tanrı yedi katlı bir dağ üzerinde otururdu. Başkurtlar "Tura Tev" adını verdikleri kutsal dağa kurban merasiminden önce dağa çıkmayı uygun görmezdi. Moğollarda Cengiz Han, Tanrı'ya şükür etmek için dağa çıkar ve yüzünü güne dönerek üç defa diz çöküp selam verirdi. Şor Türklerinde şamanlar, Buzdağ adı verilen bir dağdan ilham alırdı. Hakaslar dağ ruhunu tüm canlıların sahibi olarak görürdü (Beydili, 2004, s. 146-149). Dağ, Tanrı'nın ikametgâhı olarak düşünüldüğü gibi, hem vatan hem de ata ruhlarının barındığı yer olarak da

görülmüştür. Orhun Yazıtlarında Türklerin kutsal vatan anlayışları Ötüken yışla (orman) Bodin İnli dağları olarak anılmaktadır. Burada dağ ve orman kültürünün ortak bir kült gibi algılandığını söylemek mümkündür. Yine dağlara “ıduk, ula” gibi isimler verilmesi, dağların atalık işlevini haber vermektedir. Kırgız Türklerinde yer alan “Kayberen ata”, dağda ve dağın çevresinde bulunan varlıkları koruyan dağ iyesinden başkası değildir. Kayberen ataya yılın belli dönemlerinde kurban sunmak, av için onun rızasını almak bir Kırgız geleneği haline gelmiştir (Bayat, 2007, s. 227-228). Orta Asya Türk coğrafyasında dağ bazen Tanrı bazen de Tanrı vasıfları taşıyan ulu bir ruha sahip olarak düşünülmüştür. Dağ, Gök Tanrı başta olmak üzere değişik inançlara sahip Türk boyları tarafından her zaman kutsal kabul edilmiştir. Hatta İslamiyet’e geçildiğinde dahi dağların kutsal olduğu inancı halk arasında yaşamaya devam etmiş ve bu dağlara her zaman büyük bir saygı gösterilmiştir.

Türk coğrafyasında İslami döneme geçildiğinde ise, dağ kültürü öneminden bir şey kaybetmemiş ve Türkler göç ettikleri topraklarda dağ kültürüne ait inanışlarını İslam’la harmanlayarak yaşamışlardır. Dede Korkut Kitabı’nda her anlatmanın sonunda geçen dualarda “*yerli kara dağın yıkılmasın*” ibaresi bize dağın adeta vatan gibi önemli bir konumu olduğunu göstermektedir (Ergin, 2009, s. 36).

Türkler, dağlara atfettikleri bu kutsallığı göç ettikleri ülkelere ve Anadolu’ya da taşımışlar ve dağın kutsallığına dair bu inancı Müslüman olunca da korumuşlardır (Günay-Güngör, 2015, s. 55). Türkler, XI-XII. yüzyıllarda Anadolu’ya göç ettiklerinde yerleştikleri bölgelerdeki bazı dağ ve tepeleri, eski inanç sistemlerinde olduğu gibi kabul etmişlerdir.” Ali Duymaz ve Halil İbrahim Şahin’e göre, Türkler Anadolu’da kutsal dağ ile ilgili düşüncelerini tekrar canlandırmış ve dağları yaşanabilir mekânlar haline getirmişlerdir. Geçmişten gelen dağ kültürü, Türklerle beraber dönüşüme uğrayarak yaşamaya devam etmektedir. Türklerin bu mekânı dönüştürme çabalarına verilebilecek en güzel örneklerden biri Batı Anadolu’da yer alan Kaz Dağı’dır. Yunan mitolojisinde *İda* adıyla yer alan Kaz Dağı, Tanrıların yaşadığı bir mekân olarak bilinir. Anadolu’nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşması sonucu bu kutsal dağ da dönüşüme uğramış ve Sarıkız efsanesine¹ konu olmuştur. (Duymaz-Şahin, 2008, s. 118).

Dağ kültürü, Anadolu’yu yurt edinen Türkler arasında atalar ve evliya kültürünün birleşmesiyle yeni bir boyut kazanmış ve dağ başlarında kimliği bilinmeyen veli mezarları halk tarafından ziyaret edilerek memnun edilmeye çalışılmıştır. Ahmet Yaşar Ocak’ın ifadelerine göre, Anadolu’da kutsal kabul edilen dağlara özellikle

---

¹ Sarıkız efsanesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Pertev Naili Boratav. (2013). 100 Soruda Türk Folkloru. Ankara: Bilgesu, s. 60.

Alevi ve Bektaşî topluluklarında rastlanmaktadır. Hacı Bektaş'taki Arafat Dağı, Hasandede köyünde yer alan Denek Dağı, Bingöl Dağları² üzerindeki Kaşkar tepesi Alevi ve Bektaşî vatandaşlarca kutsal bilinerek ziyaret edilmektedir (Ocak, 2015, s. 119-120). Mehmet Naci Önal, Muğla'da yapmış olduğu araştırmada; Sığın Dağı, Sandıraz Dağı ve Çal Dağı'nın tepelerinde evliya mezarları bulunduğunu, halkın bu yerleri ziyaret ederek şenlikler düzenlediğini belirtmektedir (Önal, 2003, s. 104-105).

Anadolu'da özellikle dağ doruklarında kendileriyle aynı adı taşıyan veli mezarları oldukça fazla sayıdadır. Bu dağlar ve yataının geçmişi hakkındaki efsaneler anlatılmakta ve bu efsaneler dağın adının nereden geldiğine dair bilgiler içermektedir (Boratav, 2013, s. 59). Elazığ'da bulunan Ankuzu tepesi, adını orada yatan ve adına kurbanlar kesilen Ankuzu Baba Türbesi'nden almaktadır (Araz, 1995, s. 47). Toroslardaki tepeler ise orada yaşayan Türkmenler tarafından kutsal kabul edilmiş ve her bir tepeye birer dede adı verilmiştir (Yalman, 2000, s. 283). Afyon'da Kazuçurantepe ve Dedesivrisi, Erdek'te Dilektepe'de Dilek Dede bulunmaktadır. Akçakoca'da Kargın Dağı'nda bu isimli bir yataır ve Kaplandede Dağı'nda Kaplan Dede yataır vardır. Köylüler yağmur duası için bu tepelere çıkarak yataıra dua ederler ve kurban keserler. Madran Dağı'nda hem Sünni hem Alevi vatandaşların ziyaret edip kurban kestikleri iki tane yataır mevcuttur. Domaniç ve diğer dağlarda ise Ağlarcababa, Karcıkebe, Selimbaba vb. isimlere sahip yataırlar bulunmaktadır. İstanbul Boğaziçi'nde Yuşa tepesinde yatan Yuşa Peygamberin makam mezarı bulunmaktadır (Eröz, 2014, s. 402-403). İstanbul'un en büyük evliyalarından biri olan Eyüp Sultan da yine kendi adını taşıyan bir tepede yatmaktadır. Anadolu'nun hemen her yüksek tepesinde bir yataıra, bir veli mezarına rastlanmaktadır. Eski Türklerde kutsallık arz eden dağ ve tepeler, üzerlerinde yer alan olan yataır ve makam mezarlarıyla kutsiyetlerini pekiştirmektedir. Veli ve ermişlerin ibadet ve itikat için çekildikleri ve tekkelerini kurdukları bu tepeler dağ kültü ile atalar kültünün birleşmesini sağlamıştır.

İzmir'deki Kutsal Ziyaret Yerlerinde Dağ Kültünün İzleri

Tüm din ve inançlarda Tanrı'nın gökte yaşadığı düşünölmüş ve ona yakın olmak isteyenler dağlara çıkmışlardır. Yaşamları boyunca ibadet etmek, adak sunmak ve kutsala yaklaşmak amacıyla dağları ziyaret eden insanlar, öldükleri zaman da kutsal sayılan bu dağ ve tepelere gömölmektedir. Seniha Sönmez'in

---

² Bingöl Dağları hakkındaki efsane için bk. Pertev Naili Boratav. (2013). 100 Soruda Türk Folkloru. Ankara: Bengisu, s. 58.

verdiği bilgiye göre; vefat edenlerin dağ başlarına veya yüksek tepelere gömülmeleri sonucu ruhlarının Tanrı katına daha çabuk ulaşacağı düşünülmektedir (Sönmez, 2008, s. 117). Eski Türkler, “ıduk yer-sub” anlayışına bağlı kutsal dağ inançlarını İslam sonrasında da sürdürmüşler, ölen atalarından bazılarını yüksek tepelere gömmüşler, buraları gömdükleri veya orada yaşadığı bilinen kişilerin ismiyle anarak dağ kültürünün kültürel zenginliğini zamanımıza kadar taşımışlardır (Baş, 2013, s. 176).

Türkler İslamiyet’e geçiş Anadolu’yu fethettikten sonra bazı dağ ve tepeleri kutsal görmeye başlamışlardır. Bu dağ ve tepelerdeki pek çok yatırın gerçek kimliği bilinmemektedir. Bu bakımdan Ocak, bu mezarların gerçek yatırlara ait olmadığını, dağ kültürünün velinin şahsında sembolleştirilmesinden ibaret olduğunu belirtmektedir (Ocak, 2015, s. 121). İslamiyet ile birlikte kutsal dağ inancı evliya kültü ile birleşmiştir, bunu İslam dininin kadim kültürlerle harmanlanıp yeniden yorumlanmasının örneği olarak görebiliriz. Sönmez, dağlarda bulunan veli ziyaretgâhları ile ilgili şunları ifade etmektedir, “İnsanlar, zamanla dağın tek başına sahip olduğu özelliklerinden dolayı taşıdığı kutsiyeti unutup; onun kutsiyetini üzerinde bulunan mezarlarda yattığına inandıkları erenlere, kutsal kişilere bağlamışlardır. Aslında dağlar, üzerinde yatırlar bulunduğu için kutsal değildir; tam tersine dağlar mukaddes mekânlar olduğu için erenler oralara gömülmüştür.” (Sönmez, 2008, s. 133). Dağ ve tepeler her ne kadar engebeli ve zor ulaşım şartlarına sahip olsalar da kutsal ata inancının devamı olan veli kültüne ev sahipliği yapmakta ve bu bakımdan pek çok ziyaretçiyi kendisine çekmeye devam etmektedir.

İzmir, Türkiye’nin en batısında yer alan ve çok fazla yükseltiyeye sahip olmamakla birlikte Madra, Yamanlar ve Yunt Dağı gibi dağlarla çevrelenmiş Ege Denizi’ne kıyısı olan bir şehirdir. Nüfusu ve ekonomisiyle ülkenin üçüncü büyük şehri olan İzmir tarihsel açıdan da birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Türklerin İzmir’i ele geçirmesinin ardından diğer bölgelerde olduğu gibi iskân politikaları uygulanmış ve “baba”, “dede” gibi adlarla anılan erenler Türkleştirme ve İslamlaştırma amacıyla bu bölgelerde faaliyetlerde bulunmuşlardır. “İzmir’deki Kutsal Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar” başlıklı doktora tezinde İzmir’de 156 kutsal ziyaret yeri tespit edilmiştir.

İzmir’deki kutsal ziyaret yerleri arasında yer alan türbe ve yatırların bir kısmı tepe ve dağ gibi yüksek mevkilerde bulunmaktadır. Hikmet Tanyu, Narlıdere ilçesinde Alevi Tahtacılarının Yan Yatırlar Ocağı’na bağlı beş tane yatırın Narlıdere dağlarında olduğunu belirtmiştir (Tanyu, 2007, s. 277). Kemalpaşa ilçesinde yer alan “Tufan Dede” yatır, Yukarı Kızılca dağ eteklerinde yer almaktadır. Yine bu bölgede Mahmut İmam Birgivi’nin Dağı’nın zirvesinde

“Mahmut Dede'nin” mezarı bulunmaktadır. Ödemiş Birgi'de yer alan mezarı merkezden biraz uzakta bulunan bir tepede yer almaktadır. Bornova'da Lakaköy'de bulunan “Bayrak Dede”, köyden biraz yukarıda tüm İzmir'i gören bir tepede gömülüdür. Menemen'de Hıdır Tepe denilen mevkide bulunan “Hıdır İlyas Dede” yatırını her yıl Hıdırellez'de binlerce insan tarafından ziyaret edilmektedir. Karşıyaka Doğançay mevkiine yakın bulunan “Durmuş Ali Dede”nin mezarı da tüm İzmir'in seyredilebileceği bir tepede yer almaktadır. Örneklerden de görüleceği üzere dağlar ve tepeler üzerlerinde birer yatır bulundurmalarıyla kutsallıklarını arttırmış, insanların çeşitli zamanlarda ziyaret edip dua ettikleri ve kurban kestikleri mekânlara dönüşmüşlerdir.

İzmir'de dağ ve tepe zirvesinde ya da eteğinde bulunan ziyaret yerlerini şu şekilde sıralamak mümkündür; *Efkâr Baba (Narlıdere)*, *Emir Dede (Bayındır)*, *Bayrak Dede (Bornova)*, *Demirtaş Dede (Bergama)*, *Geyikli Baba (Bergama)*, *Tekke Dede (Bergama)*, *Mamur Baba (Çeşme)*, *Çan Dede (Foça)*, *Mahmut Dede (Kemalpaşa)*, *Davud Dede (Kemalpaşa)*, *Perişan Baba (Kemalpaşa)*, *Hamza Baba (Kemalpaşa)*, *Sinan Dede (Kemalpaşa)*, *Şehit Şah Ahmet Türbesi (Kemalpaşa)*, *Tufan Dede (Kemalpaşa)*, *Delez Dede (Kınık)*, *Çayağzı Tekke Türbesi (Kiraz)*, *Cuma Dede (Konak)*, *Susuz Dede (Konak)*, *Hıdır İlyas Dede (Menemen)*, *Ali Baba (Tire)*, *Balım Sultan (Tire)*, *Buğday Dede (Tire)*, *Erenler Ninesi Pir Sultan (Tire)*, *Pir Veli Beşe (Tire)*, *Hacı Kalfa (Tire)*.

İzmir'de yer alan bu kutsal ziyaret yerleri; yılın her döneminde ziyaret edilebildiği gibi halk takvimine bağlı özel günlerde de birçok insan tarafından ziyaret edilmektedir. Yüksekte bulunmalarına ve ulaşımın zor olmasına rağmen dağ ve tepebaşlarındaki ziyaret yerleri hafta sonları yüzlerce ziyaretçiyle dolup taşmaktadır. İzmirliilerin ve çevre illerden gelen ziyaretçilerin; Nevruz, Hıdırellez, bayram ve şenlik adıyla gerçekleştirilen törensel günlerde ateş üzerinden atlama, çaput bağlama, taş yapıştırma, adak kurbanı kesme ve hayır yemeği dağıtma gibi uygulamaları yaptıkları tespit edilmiştir. Özellikle baharın gelişi ve doğanın canlanmasıyla birlikte şükran göstergesi olarak türbelere çıkılmakta ve dileklerin gerçekleşmesi için dua edilmektedir. İzmir'de Nevruz'da Balım Sultan Türbesi, Hıdırellez'de ise Hıdır İlyas Türbesi ve Susuz Dede Yatırını ziyaret için ilk akla gelen yerler arasındadır.

I. Dağ ve Tepe Kültüyle İlgili İnançlar

Kutsal ziyaret yerlerinde görülen inançların büyük bir kısmı tabiat kültleriyle bağlantılıdır. Bu durum inançlarla kültlere bağlı ritüellerin bir arada ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Eski Türklerdeki dağ kültü inancı, Anadolu'da dağlar üzerinde türbe veya yatır bulunan veliler adına anlatılan menkıbe ve

memoratlar vasıtasıyla yaşatılmaya devam etmektedir. Dağ başlarında yer alan türbe ve yatırlar etrafında oluşan kardeş olarak görülme, ışık şeklinde görülme, sularının şifalı olması ve dağa ad verme gibi inançlar veli kültüründe sıklıkla karşılaştığımız inançlar arasında yer almaktadır. Çalışmamızın bu kısmında türbe ve yatırların bulunduğu dağ ve tepelerle ilgili olarak görülen inanç unsurları üzerinde duracağız.

I.1. Kardeş Olarak Görülme

Türk kültüründe özellikle kimliği bilinmeyen velilerin birbirleriyle kardeş olarak gösterilmeleri çok sık karşılaşılan bir durumdur. Bu durum mezarların birbirine yakın olmasından dolayı halk arasında dilden dile aktarılan bir rivayet olabileceği gibi mezarda yatan kimselerin kutsala olan aidiyetlerini pekiştirmek amacıyla da yapılmaktadır. İnanışa göre, bir velinin ne kadar çok kardeşi varsa manevi gücü o kadar artmaktadır. Bu veliler buldukları bölgeye üç, beş veya yedi kardeş olarak gelmiş ve aynı şehirde farklı noktalara dağılarak irşad faaliyetlerine katılmışlardır. Öldükleri zaman da buldukları tepeye gömülmüşlerdir. Buldukları çevrede anlatılan memoralara göre bu kardeşler bayram, arife veya diğer kutsal gün ve gecelerde birbirlerinin mezarlarına ziyarete gitmektedir.

İzmir’de birbirine yakın mesafede bulunan türbe ve yatırlardaki velilerin birbirleriyle kardeş olduklarına ve arada birbirlerine ziyarete gittiklerine inanılmaktadır. Lakaköy’de yüksek bir tepede yer alan Bayrak Dede’nin Bornova’da altı kardeşinin daha olduğu ve onlarla arada görüştüğü halk arasında anlatılan memoralardandır (Güzey, 2020, s. 442).

Konak’taki Susuz Dede’nin de aynı bölgedeki Murat Dede ve Mızraklı Dede ile kardeş olduğu kabul edilmektedir (KK1).

Tire’de Pir Veli Beşe’nin Birgi ve Eğridere’de kardeşlerinin yattığına inanılmaktadır (KK2).

Tire’nin bir başka tepesinde yer alan Molla Mehmet Çelebi ile ovada mezarı bulunan Molla Arap’ın kardeş oldukları da halk arasında anlatılmaktadır (KK3).

I.2. Işık Şeklinde Görülme

Türbe ve yatırlarda meftun olan veliler kutsal kabul edilen kişilerdir ve vefatlarından sonra ihtiyacı olan kimselerin rüyalarına girerek onlara yol gösterdikleri kabul edilmektedir. Bazı durumlarda da kişiler yarı-uyanık haldeyken onlara görünerek başlarını beladan kurtarır veya yardım ederler. Veliler, bu kişilere kendi suretleriyle görünebileceği gibi, ışık huzmesi şeklinde

(nurlar içinde) de görünebilir. Bazı dağ ve tepelerde bulunan türbe ve yatırlarda ışık yandığı görülmekte ve orada yatan dedenin kalkıp işlerini gördüğü ya da abdest alıp namaz kıldığı düşünülmektedir.

“Şehit Şah Ahmet Türbesi”nde yatan dedenin geceleri fenerle dolaştığı ve dağda çıkan yangında askerleriyle köyü koruduğu anlatılmaktadır (KK4). Bir başka örnek olarak, Tire'deki “Pir Veli Beşe”nin kendi tepesinden başka yerlere giderken gökte ışık şeklinde gözüktüğü anlatılan memoratlar arasındadır (KK2).

I.3. Sularının Şifalı Olması

Su, hayat kaynağı olmakla birlikte arınmanın ve sağaltmanın bir aracı olarak insan hayatının vazgeçilmez bir unsurudur. Eski Türkler dağlar gibi suyun da kendine özgü bir iyisi olduğunu kabul etmiş ve onu kutsal saymışlardır. Su kendi kutsallığının yanı sıra dağlarda bulunmasıyla da kutsallığını pekiştirmektedir. Özellikle dağlarda türbe veya yatır bulunuyorsa, dağın ve veli mezarının kutsiyeti orada bulunan suların da şifalı olarak kabul görmesini sağlamaktadır. Dağdan çıkan kaynak suları hastalıklardan korunmak için içilmekte veya bu suyla vücudun hastalıklı bölgesi yıkanmaktadır. Veli mezarının bulunduğu dağ veya tepede bir su kaynağı yoksa ziyaretçiler yanlarında su getirmekte, dualar okuyarak suyu mezar başına bırakmakta ve ziyaret bitince de bu suyu yanında götürmektedir.

Bergama Tekkedere Köyü'ndeki “Tekke Dede”nin karşısındaki tepede çıkan kaynaktan akan suyun şifalı olduğuna inanılmaktadır (Eriş, 2009, s. 122-123). “Şehit Şah Ahmet Dede Türbesi”nin bulunduğu köyün dağında guatr hastalığına iyi gelen şifalı bir kaynağın olduğu bilinmekte ve gelenlerin iyileştiği rivayet edilmektedir (KK4). “Ali Baba Türbesi”nin olduğu tepenin hemen alt kısmında “Öksürük Dede” yatırı bulunmakta ve bu yatırın başındaki çeşmeden akan sarı suyun öksürüğe iyi geldiği düşünülmektedir (Güzey, 2018, s. 295).

I.4. Ad Verme

Kutsal ziyaret yerlerinin genellikle yüksek bir dağ veya tepe üzerinde olması ziyaret yerleri ile dağ-tepe kültürü arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu tepe ve dağlar, orada türbesi veya yatırı bulunan velinin adıyla anılmaktadır. Bazı durumlarda ise tepede adı bilinmeyen bir mezara bulunduğu dağın adı verilmektedir. Sönmez'in tespitine göre; dağın yakınlarında yaşayan insanlar, mezarı bulunan velinin adını dağa vermiş, böylece o dağı bir eren gibi tasavvur etmiş ve bu dağlara kurban adanmışlardır (Sönmez, 2008, s. 103). Dağın, velinin

ismini alması eski çağlardaki kutsiyetini günümüzde de devam ettirmesini sağlamaktadır.

Kemalpaşa'daki Mahmut Dağı ismini orada yatan "Mahmut Dede Yatırı"ndan almaktadır (KK5). Konak'ta kendi adıyla anılan parkta yer alan "Susuz Dede Yatırı" da bulunduğu tepeye ismini vermiştir.

Bergama'da Geyikli Baba efsanesinden esinlenilerek yatırın bulunduğu dağa Geyikli Dağı denilmiştir (Eriş, 2009, s. 63).

Kınık'ta Delez tepe denilen yerin bulunduğu mevkide "Deli İlyas" adlı erenin mezarı bulunmaktadır ve tepeye bu erenin adı verilmiştir (Eriş, 2003, s. 114).

II. Dağ ve Tepe Kültüyle İlgili Uygulamalar

Eski Türkler, tanrıların ve kutsal ruhların dağ ve tepe gibi yüksek mekânlarda yaşadıklarına inanmıştır. Bu inancın izleri İslamiyet'te veli kültü ile devam etmiştir. Kutsal ziyaret yerlerinin genellikle yüksek bir tepe üzerinde olması ziyaret yerleri ile dağ-tepe kültü arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu tepe ve dağlar, orada türbesi veya yatırı bulunan velinin adıyla anılmakta ve bu durum, dağ ve tepelerin kutsallığını ziyaretçilerin gözünde arttırmaktadır. Ziyaret yerlerinde görülen bazı uygulamaların dağ-tepe kültürüne bağlı olarak diğer kültürlerle beraber yer aldığını söylememiz mümkündür. Yüksek bir dağın tepesinde bulunan yatırın çevresindeki ağaçlara çaput bağlanmakta, şifalı suyundan yararlanılmakta, mum yakılmakta, yatır çevresindeki taşlar vücuda sürülmekte veya çeşitli şekiller yapılarak istekler dile getirilmektedir. Görüldüğü üzere pek çok ritüel farklı kültürlere bağlı olarak aynı anda icra edilmektedir. İzmir ve ilçelerindeki kutsal ziyaret yerlerinde dağ ve tepe kültürüne ilgili pratikleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

II.1. Dua etme/ Namaz Kılma/ Kur'an Okuma

Türbe ve yatırlarda görülen dini uygulamalar arasında abdest almak, Kur'an veya dini kitaplar okumak, namaz kılmak, mevlit okutmak, tespih çekmek ve adak adamak vb. yer almaktadır. Dağ ve tepelerdeki ziyaret yerlerinde ise namaz kılma, dua etme ve bazen de Kur'an okuma gibi dini uygulamalarının yapıldığı görülmektedir.

İzmir'de dağ ve tepelerde ziyaret edilen tüm türbe ve yatırlarda dua edildiği ve imkân varsa namaz kılındığı tespit edilmiştir.

II.2. Kanlı Kurban

Türbe ve yatırlarda dilenen dileklerin kabul görmesi sonucunda adanan adağın kanlı kurban olması her zaman tercih edilmiştir. Eski zamanlarda dağ iyeleri için dağ tepelerinde kurban kesen insanlar günümüzde o tepede yatan velinin ruhu için kurban kesmekte ve dileklerini dilemektedir. Adak kesilecek olan hayvan kişinin maddi durumuna ve dilenen dileğin mahiyetine göre değişmektedir. Gerçekleşmesi kolay dilekler için horoz, tavuk vb. küçükbaş hayvanlar kesilirken, gerçekleşme ihtimali zor ve zaman isteyen dilekler için koyun, dana, deve vb. büyükbaş hayvanlar adanmaktadır.

“Durmuş Ali Dede Türbesi”, İzmir’in yüksek mevkieinden olan Yamanlar Dağı’nın alt kısmında yer almaktadır. Özellikle Alevi vatandaşların ziyaret ettiği bu makamda belediye tarafından düzenlenmiş bir piknik ve kurban kesme alanı vardır. Dileği gerçekleştirenler bu alanda kurbanlarını keserek yemeklerini pişirmekte ve yakınlarına dağıtmaktadır (KK6).

Hamza Baba Köyünde yer alan “Hamza Baba Türbesi” de Kemalpaşa-Turgutlu arasında Nif Dağı eteklerinde yer alan bir ziyaretgâhtır. Hamza Baba’nın methini duyan pek çok kimse dilek dilemek için türbesine gelmekte ve adaklar adamaktadır. Bu kişiler dilekleri gerçekleşince tekrar köye gelerek adaklarını keserek köy halkına ve yakınlarına dağıtmaktadır. Her yıl Ağustos ayında düzenlenen Hamza Baba Anma Etkinlikleri festival gibi geçmekte ve aileleriyle gelen binlerce insan adadıkları kurbanları keserek burada paylaşmaktadır (Güzey, 2020, s. 180).

Tire’nin zirvesinde yer alan Çal Dede Mahyası da her yıl Eylül ayında pek çok ziyaretçinin adaklık hayvanlarını getirip kestirdiği ziyaret yerlerinden biridir. Dağın zirvesindeki “Çal Dede” yatırımının çevresinde düzenlenen etkinliklerde kesilen hayvanların etiyle yemekler yapılarak gelenlere hayır olarak dağıtılmaktadır (KK7).

II.3. Yiyecek-İçecek Bırakmak

Özellikle kış şartlarında yiyecek içecek bulmakta zorlanan hayvanların beslenerek sevap kazanılacağı düşüncesiyle dağ tepelerinde bulunan türbe ve yatırların çevresine yiyecek ve su bırakılmaktadır. Buradan hâsıl olacak sevabın mezarda yatan veliyi memnun edeceğine inanılmaktadır.

Foça’nın yüksek tepelerinden olan Akkaya mevkiinde bulunan “Makarna Dede” yatırımının çevresine adak olarak makarna bırakılmaktadır (KK8). Tire’nin en yüksek mevkieinden olan Kaplan Köyü yolundaki “Buğday Dede Türbesi”nde de kuşların karnını doyurması için mezar kenarlarına buğday bırakılmaktadır.

“Susuz Dede Yatırı” ise büyük bir parkı içine alan Susuz Dede Tepesi üzerindedir. Özellikle kış aylarında hayvanların aç kalmamaları için su, ekmecek veya çeşitli yiyecekler mezarın yakınına bırakılmaktadır.

II.4. Çaput/İp Bağlamak

Eski Türklerde dağ kültü ve ağaç kültü birbiriyle bağlantılıdır. Türklerin ata yurdu Ötüken ağaçlı bir dağdır ve ağaçların varlığı dağın kutsallığını arttırmaktadır (Roux, 1994, s. 125-126). Günümüzde de dağ tepelerinde dilek dilemek için üzerine çaput bağlanan belli ağaçlar vardır. Bu ağaçların dağdaki türbe/yatıra en yakın ağaç olmasına dikkat edilmektedir.

Bayraklı'nın en tepe noktalarından biri olan Lakaköy'de yer alan “Bayrak Dede Yatırı”nın bulunduğu alanda rengârenk çaputlarla bezeli bir ağaç bulunmaktadır. Kemalpaşa'daki “Hamza Baba”, “Sinan Dede”, “Tufan Dede”, “Davut Baba” ve “Perişan Baba” makamlarının çevresinde de dileklerin gerçekleşmesi için asılan çaputların olduğu ağaçlar yer almaktadır. Çeşme'de dağ zirvesinde yer alan “Mamur Baba Türbesi”, Kınık'ta Delez tepesindeki “Delez Dede Yatırı”, Menemen'in yüksek rakımlı bir mevkiinde yer alan “Hıdır İlyas Dede Yatırı” da çaputlarla doldurulmuş ağaçların yer aldığı ziyaret yerleridir.

II. 5. Taş Yapıştırmak/Dizmek veya Vücuda Taş/Toprak Sürmek

Taşa ilgili uygulamalar, dileğin kabul olup olmayacağını anlamak, taş ile istenilen şeyin şeklini oluşturmak ve taş vasıtasıyla geleceğine inanılan şifadan faydalanabilmek için yapılmaktadır. Mezar taşına veya başka bir yere yapıştırılan taş düşmezse dileğin kabul edileceği, düşerse de dileğin gerçekleşmeyeceği düşünülür. Üzerinde yatır olan dağlardaki taş ve toprağın ortamda bulunan maneviyatın etkisiyle şifalı olacağına inanılmaktadır. Bu yüzden çevreden toplanan taş/toprak hastalıklı bölgeye sürülür. Bazı durumlarda ise orada bulunan kutsal kayaya ağrıyan yer sürülür ve ağrının geçmesi için dua edilir.

Mezar taşlarına küçük taşlar yapıştırarak dilek dilenen ve taşın tutup tutmasına göre dilekle ilgili tahminde bulunulan yerlerin başında “Hamza Baba Türbesi” ve Tire'de yüksekçe bir tepede bulunan “Ali Baba Türbesi”ni örnek göstermek mümkündür. “Hıdır İlyas Yatırı” ve “İmam Birgivi Türbesi”nde ise taşlarla istenilen şeylerin şekli yapılarak taklit büyüsü oluşturulur ve isteğin yerine gelmesi beklenir.

“Hamza Baba Türbesi”, “Tufan Dede Türbesi”, “Susuz Dede Yatırı”, “Ali Baba Türbesi”, “Balım Sultan Türbesi” ve “Buğday Dede Türbesi”nde toplanılan taş ve toprak ağrıyan uzuvlara temas ettirilerek şifa dilenir.

II. 6. Ateş veya Mum Yakmak

Ateş, en eski çağlardan itibaren uğur, bereket, korunma ve arınmanın sembolü olarak görülmüş ve kutsal kabul edilmiştir. Kutsal ziyaret yerleri olan türbe ve yatırlarda da mum yakmak ateşle ilgili inanç ritüellerinden biridir. Mevsimsel törenlerde dağlara çıkılarak yapılan türbe-yatır ziyaretlerinde dilek dilemek için büyük bir ateş yakılır, ayrıca mezara yakın bir yerde mum dikilir.

“Balım Sultan Türbesi”nin çevresinde Tire halkı her sene nevruz ateşi yakmaktadır (KK9). “Tufan Dede”, “Hamza Baba”, “Ali Baba”, “Hıdır İlyas Dede”, “Tekke Dede”, “Sinan Dede”, “Delez Dede”, “Emir Dede” ve “Susuz Dede” ziyaretlerinin yanı başında mum yakılması için oluşturulmuş özel alanlar bulunmaktadır.

Sonuç

Dağlar, birçok eski uygarlığın mitolojisinde ve sonrasında kabul edilen din ve inanç sistemlerinde her zaman kutsal bir konuma sahip olmuştur. Tanrı makamı, gökle yerin birleşim yeri, göğün direği, vahyin kaynağı ve devletin merkezi gibi pek çok görev üstlenen dağlar yükseklikleri sebebiyle de azametli ve korkutucu bir imaj oluşturmuştur. Eski Türkler arasında bir kült olarak kabul gören dağların sahip oldukları iye vasıtasıyla insanların hayatlarını yönlendirebildiklerine inanılmıştır. Atalar kültüründe olduğu gibi dağ iyisi iyilik yapanları ödüllendirmekte, kötülük yapanları cezalandırmaktadır. Bu yaptırım gücü dağların Türkler arasında yüzyıllardır kutsal kabul edilmesini sağlamıştır.

Dağ kültürüne gösterilen saygı günümüzde Türklerin yaşadığı pek çok coğrafyada farklı şekillerde tezahür etmektedir. Anadolu coğrafyasının pek çok yüksek bölgesinde ismi o dağ veya tepeyle anılan bir mezar bulunmaktadır. Atalar kültürünün veli kültürüne dönüşmesi sonucu oluşan bu inançta dağ kültürünün de önemli bir rolü bulunmaktadır. Özellikle kutsal sayılan veli mezarları buldukları dağ ve tepelerle bu kutsallıklarını arttırmakta ve daha çok ziyaretçiyi kendisine çekmektedir. İzmir'de dağ ve tepe kültürüyle ilgili inançlar arasında yüksek yerlerde bulunan mezarların ışık şeklinde görülmesi ve bu ışığın veli olduğuna inanılması yer almaktadır. Ayrıca birbirine komşu olan tepelerde yer alan velilerin Horasan'dan ya da Anadolu'dan göçtüğü ve kardeş oldukları düşünülmektedir. İzmir halkı bu kutsal kişileri birbiriyle akraba görme eğilimindedir. Ayrıca türbe ve yatır çevresinde yer alan su kaynağının alanın kutsallığına bağlı olarak şifa taşıdığına inanılmaktadır. Dua ederek, çaput bağlayıp mum yakarak, taş yapıştirarak ve adak kurbanı keserek dileklerinin gerçekleşmesi için çeşitli ritüelleri uygulayan ziyaretçiler yüksek olmasına

aldırmadan İzmir'deki türbe ve yatırları ziyaret etmektedir. Sonuç olarak, İzmir'deki dağ ve tepelerde görülen kutsal ziyaret yerleri halk tarafından hala rağbet görmekte ve ziyaret edilmeye devam etmektedir. İzmir'in dağ ve tepelerinde mezarları bulunan dede ve babalarla ilgili anlatılar veli kültünün nesilden nesile aktarılmasını sağlamakta, yapılan uygulamalar da geleneğin devam etmesine katkıda bulunmaktadır. Rakım olarak çok yüksek olmamasına rağmen İzmir'in pek çok tepesinde bir veli mezarı bulunması ve bu mezarların canlı bir şekilde ziyaret edilmesi, İzmir'de ziyaret geleneğinin hala devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından destek ve teşekkür beyan edilmemiştir.

KAYNAKÇA

- 📖 Araz, R. (1995). Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- 📖 Baş, M. (2013). Dinlerde ve Geleneksel Türk İnanışlarında Dağ Kültü. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13, 165-179.
- 📖 Bayat, F. (2006). Türk Mitolojisinde Dağ Kültü. Folklor Edebiyat, 46, 47-60.
- 📖 _____. (2007). Türk Mitolojik Sistemi II. İstanbul: Ötüken.
- 📖 Beydili, C. (2004). Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük. Ankara: Yurt Kitap.
- 📖 Boratav, P. N. (2013). 100 Soruda Türk Folkloru. Ankara: Bilgesu.
- 📖 Duymaz, A. & Şahin, H. İ. (2008). Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19, 116-126.
- 📖 Eck, D. L. (1987). Mountains. Encyclopedia Of Religion. Mircea Eliade (ed.) C. 10, New York: Macmillian, 130-134.
- 📖 Ergin, M. (2009). Dede Korkut Kitabı. İstanbul: Boğaziçi.
- 📖 Eriş, E. (2003). Bergama Tarihinde İnanç Coğrafyası. Bergama: Çağdaş.
- 📖 _____. (2009). Bergama Söylenceleri. İzmir: Berksav.
- 📖 Ergun, M. (1996). Dağlarla İlgili Altay Türk Efsaneleri. Milli Folklor, 31/32, 66-71.
- 📖 Eröz, M. (2014). Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik. İstanbul: Ötüken.

- 📖 Günay, Ü. & Güngör, H. (2015). Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi. Kayseri: Berikan.
- 📖 Güzey, G. Z. (2018). İzmir'de Kutsal Ziyaret Yerleri Tire Örneği. Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları Ve Tire Tarihi Sempozyumu Bildirileri. (Ed. M. Sanus-A. Özçelik). C. II, İzmir: Tire Belediyesi Kültür, 293-298.
- 📖 _____. (2020). İzmir'deki Kutsal Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- 📖 Harman, Ö. F. (1993). Dağ. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C. 8, Ankara: Diyanet Vakfı, 400-401.
- 📖 İnan, A. (1998). Altay Şamanlığına Ait Maddeler (A. V. Anohin'den Tercüme). Makaleler ve İncelemeler-I. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 400-451.
- 📖 _____. (2015). Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- 📖 Roux, J. P. (1994). Türklerin ve Moğolların Eski Dini. İstanbul: İşaret.
- 📖 Ocak, A. Y. (2015). Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri. İstanbul: İletişim.
- 📖 Önal, M. N. (2003). Dağ Kültü, Eren Kültü ve Şenliklerinin Muğla'daki Yansımaları. Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 25, 99-124.
- 📖 Sönmez, S. (2008). Türklerde Dağ Kültü İnanç ve Altay, Tıva ve Şor Destanlarında Dağ. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- 📖 Şenocak, E. (2013). Göç ve Ergenekon Destanlarında Mitostan Ütopyaya Yolculuk. Turkish Studies, 8/1, 2525-2537.
- 📖 Tanyu, H. (1973). Dinler Tarihi Araştırmaları. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- 📖 _____. (2007). Türkiye'de Adak ve Adak Yerleri. Ankara: Elips.
- 📖 Yalman, A. R. (2000). Cenupta Türkmen Oymakları I. Ankara: Kültür Bakanlığı.

KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

KK1: Salim Çoşkun, 74 yaşında, Emekli, Karabağlar, İlkokul Mezunu.

KK2: Şevket Tokatlı, 47 yaşında, Çiftçi, Tire, İlkokul Mezunu.

KK3: Çetin İcen, 75 yaşında, Emekli, Tire, İlkokul Mezunu.

KK4: Gül Yayla, 36 yaşında, Ev hanımı, Turgutlu, Lise Mezunu.

KK5: Ali Kaplancı, 60 yaşında, Emekli, Kemalpaşa, Ortaokul Mezunu.

KK6: Ayşe Gümüş, 54 yaşında, Ev hanımı, Çiğli, İlkokul Mezunu.

KK7: Munis Armağan, 71 yaşında, Emekli öğretmen, Tire, Üniversite Mezunu.

KK8: Engin Dağlı, 51 yaşında, Emlakçı, Foça, Lise Mezunu.

KK9: Duygu Sancak, 25 yaşında, Çalışmıyor, Tire, Üniversite Mezunu.